

notné. I výběr českých básníků nebyl jistě objektivní. K. D. Balmont vybíral autory blízké své vlastní tvorbě a smýšlení.

Otázkou je, komu byl Balmotův sborník vlastně určen. Prvotně jistě pro ruské prostředí, ale situace v 30. letech minulého století nebyla pro takový druh publikace příliš vhodná. Autor se také snažil o vydání své práce v Čechách, tedy spíše počítal s ruskou emigrací, která měla v Praze početné zastoupení. Ale nyní po tolika letech, v jiném století, kdy se zcela změnilo životní tempo, priority i hodnoty, je taková publikace určena pouze pro odbornou veřejnost. Potvrzuje to i její nízký náklad. Seznámení se s těmito texty nicméně jistě obohatí i náhodného čtenáře a poskytne spoustu zajímavých informací, na příklad studentům – a nejen slavistických oborů.

D. Kšicová se tvorbou K. D. Balmonta i symbolismem jako takovým zabývá dlouhou dobu, proto byla jistě tou pravou osobou, které se měl objevený cenný rukopis světit. Výsledná publikace potvrdila, že to byla volba správná. Pod jejím vedením vznikla precizně zpracovaná další kapitola z česko-ruských literárních vztahů.

Iva Pohlová

POLSKÁ SLOVNÍKOVÁ PŘÍRUČKA, KTERÁ U NÁS CITELNĚ CHYBÍ

Grzegorz Gazda: *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, 768 s.

V první polovině minulého roku přišla na knižní trh v Polsku příručka, která svým záběrem i významem překračuje hranice jedné národní literatury, *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*, publikace, která až dosud i u nás pro potřeby literární vědy, ale také vysokých a středních škol, citelně chybí. Po slovníku dosud známých polských literárních skupin a slovníku žánrů se zřetelem k polskému spektru žánrových forem, je to další počín, který svědčí o soustředěné snaze polské literární vědy důkladně zmapovat pomůcky pro detailnější zkoumání literatury v širším kontextu. Recenzované dílo je o to obdivuhodnější, že jeho autorem je jedinec, který odvedl (v rozsahu, záběru i výsledném efektu) práci, již mnohdy řadu let konají celé tvůrčí kolektivy.

Grzegorz Gazda je předním polským genologem, literárním historikem a publicistou, čas přednášel na univerzitě v Caen ve Francii; je mimořádným profesorem a dnes působí jako vedoucí Katedry teorie literatury, divadla a filmu Lodžské univerzity v Lodži a zároveň plní funkci šéfredaktora mezinárodního genologického časopisu *Zagadnienia Rodzajów Literackich*. Na počátku Gazdova slovníkového počínu stála kniha o evropských avantgardních proudech (Gazda, G.: *Awangarda – nowocześnieść i tradycja*, Łódź 1987); při práci na ní, jak sám přiznává, mu chybělo kompendium, v němž by našel a mohl si ověřit fakta, data, tituly děl atd. z evropské literatury, které byť z národních pohledů různé, přece jenom mají jisté společné jmenovatele. Studium mnoha knih, monografií, studií a článků autorů polských a několika dalších států přineslo G. Gazdovi nejen dostatek materiálu pro jeho tehdejší vědeckou práci, ale doslova zavalilo jeho pracovní stůl texty, které – když je později letmo přehlédl – načrtávaly velice užitečný komparatistický obraz evropských literatur dvacátého století. A to už byl jen krůček k pokušení, které se jmenuje slovník, projekt ambiciózní, pro člověka, který předtím nic takového nedělal, přímo fascinující a zároveň neskutečný, jehož výsledek v praxi naplňuje další sféru integračních procesů v Evropě, když mapuje kořeny a procesy literárních směrů, hnutí a seskupení, které v neklidném dvacátém století v Evropě podmiňovaly, vytvářely a inspirovaly mnohé počiny národních literatur.

Slovník evropských směrů a literárních skupin 20. století G. Gazdy obsahuje přes 350 abecedně řazených, obsáhlých a problematiku relativně vyčerpávajících hesel, která zahrnují literární půdorys evropského kulturního obzoru (tedy i literaturu psanou v jazyku jidiš a někdy jevy z literatur obou amerických kontinentů). „*Literární směr /.../ chápu jako komplex stejnorodých světonázorových a uměleckých jevů, které se naplňují v programových výpovědích, manifestech, teoretických*

postulátech a realizovaných poetikách. Vědomě rezignuji na pojem „proud“, neboť má často charakter pseudohodnotový a je užíván pro jevy obecně uznané a akceptované, se širším časovým, zeměpisným a estetickým dosahem,“ definuje autor (podle H. Markiewiczze) pracovní vymezení jednoho z užívávaných pojmů. Ve slovníku se objevují profily směrů nadnárodních (jako futurismus, dadaismus, nadrealismus), ale rovněž směrů s užším záběrem a platností (jako byly poetismus, akméismus ad.), samozřejmě také nástiny literárních škol a literárněvědných směrů (strukturalismus, nová kritika, Pražský lingvistický kroužek atp.). Pokud jde o kategorii literárních skupin, pokusil se Gazda o náčrty velkých literárních seskupení (mj. polská Krakovská avantgarda, anglická Bloomsbury Group, ruská Serapionovy braťja) a snažil se poctivě popsat i menší skupiny autorů národních literatur, mnohdy sdružených kolem literárních časopisů, a některé skupiny výtvarné (pokud působily na literární tvorbu), přičemž s nadhledem a objektivně hodnotí někdy protichůdné tendence „západní“ a odehrávající se v někdejších tzv. socialistických státech.

I když slovník v mnohem navazuje na dějiny evropských literatur, v žádném ohledu je nesupluje, slovníková hesla z nich pouze vycházejí a historické kontexty využívají. Stejně tak se Gazda nesnažil psát dějiny skupin, šlo mu o komplexní pohled, který obsahuje časový vývoj, poslání a rezonanci skupiny doma a v zahraničí. Vědomě pomíjel skupiny vysloveně okrajové nebo takové, u nichž se časem z literárněvědného hlediska ukázalo přecenění jejich významu. Rozsah hesel přizpůsobil významu daného jevu, nenaplnil žádnou obecnou koncepci, která by špěla ke schematické typologizaci, spíše akcentoval záměr ukázat literární směry a skupiny jako kamínky, které správně uložené vytvářejí barvitý a vícevrstevný obraz literární Evropy uplynulého století. V úvodu G. Gazda vyjadřuje poděkování poměrně rozsáhlé skupině osob, které mu pomáhali při vlastní práci – obstaráváním potřebných publikací, dílčích materiálů, korekturami záměrů, konzultacemi nad parciálními výsledky i revizí konečného znění hesel. Jak už to při tak rozsáhlém projektu (navíc ve faktografii mnohojazyčném) bývá, při sebevětší pečlivosti a snaze, zůstala ve slovníku (zřejmě především ve fázi počítačové sazby) řada chyb – v ortografii jednotlivých cizojazyčných termínů, ale zejména ve jménech autorů a v názvech jejich děl; s potěšením však musím konstatovat, že autor opravy (sám i pomocí přátel) průběžně registruje a zapracovává do znění chystaného dalšího vydání.

Časový záběr hesel si autor vymezil už v titulu slovníku, i když evolučně nelze genezi, existenci a echa některých jevů striktně ohraničit stoletím (např. naturalismus, realismus, dekadence aj.) a snažil se jej zcela naplnit, tzn. dotáhnout prezentovaný materiál a souvislosti literárních směrů a skupin až do devadesátých let. Jak ale sám přiznává, podstatné práce skončil v roce 1997 a do doby poslední korektury se ještě snažil – pokud to šlo – další údaje, případně faktografický materiál aktualizovat. Podstatným činitelem pro konečný tvar hesel byly politicko-spoločenské proměny na evropském kontinentu; rozpad bývalého sovětského impéria autorovi umožnil bez jakýchkoli omezení (a často poprvé) v objektivním pohledu ukázat některé jevy literatur na území bývalého Sovětského svazu a zemí pod jeho ideologickým vlivem, byť ještě mnohdy ne zcela propracovaně; zohlednit totiž tyto literatury v celé jejich složitosti (nezávislá nakladatelství, samizdaty, procesy v emigraci atd.) vyžaduje delší čas a odstup a také další bádání. V tomto ohledu, jak jsem s autorem hovořil, se mu slovník jeví jako kontinuální proces, který zdaleka nekonečí; G. Gazda hesla doplňuje, prohlubuje a rozšiřuje, mnohé si slibuje (pokud k tomuto počínu brzy dojde) od spolupráce s českým Středoevropským centrem slovanských studií v Brně, v jehož rámci vzniká kolektiv českých překladatelů a autorů, který by nejen připravil český překlad slovníku, ale daný materiál dále propracoval a poskytl tak nové rozměry pro další polské (a možná nejen polské) vydání této rozsáhlé a pro literární vědu v evropském rozměru přínosné publikace.

Dílo jednoho člověka je vždy „poznámenáno“ jeho subjektivním přístupem k materiálu, koncepčními specifiky a omezeností „fyzických sil“. Nutno přiznat, že nic z toho v případě G. Gazdy nepřispělo k deformaci v mezích možností komplexního pohledu na evropské literatury prizmatem směrů a skupin. Naopak – autorova erudovanost, badatelská poctivost a pečlivost i hloubka jeho materiálových sond přispěla, že polský čtenář (ale nejen on) dostal do rukou dílo, které je užitečnou „rukověti“ na cestě meandry evropských literatur, jež v novém století začínají v integrujícím se prostoru vytvářet množinu specifických pohledů (národních i regionálních společenství) na společnou věc, pohledů zvolna formující mnohotvárnou evropskou kulturu.